

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ІМЕНІ ГЕРОЇВ ЧОРНОБИЛЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Факультет цивільного захисту

Кафедра психології діяльності в особливих умовах

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ БУЛІНГУ ТА МОБІНГУ

циклу професійної вибіркової підготовки
за освітньо-професійною програмою
«Екстремальна та кризова психологія»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 053 «Психологія»
мова навчання – українська

Рекомендовано кафедрою психології
діяльності в особливих умовах
на 2024-2025 навчальний рік.
Протокол від 27.08.2024 №2

Силабус розроблено відповідно до Робочої програми
навчальної дисципліни «Психологія булінгу та мобінгу»

2024 рік

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДИСЦИПЛІНУ

1. Анотація

Навчальна дисципліна «Психологія булінгу та мобінгу» для підготовки здобувачів за другим (магістерським) рівнем вищої освіти спеціальності 053 «Психологія», має на меті формування у здобувачів глибокого розуміння психологічних механізмів булінгу та мобінгу, їх профілактику; систематизацію уявлень про зміст та специфічні характеристики толерантності, а також розвиток толерантності у здобувачів за допомогою інтерактивних методів.

2. Інформація про науково-педагогічного працівника

Загальна інформація	Дячкова Ольга Михайлівна, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах факультету цивільного захисту, кандидат педагогічних наук.
Контактна інформація	м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8, кабінет 234. Номер телефону: 097 690 56 86
E-mail	diachkova_olha@chipb.org.in
Наукові інтереси	Психологія професійної діяльності, соціальна психологія, психологія та педагогіка вищої освіти,
Професійні здібності	Навички навчання та викладання. Організація та проведення наукових досліджень.
Наукова діяльність за освітнім компонентом	Кандидат педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Співавтор 2 навчальних посібників та 1 колективної монографії, понад 23 наукових фахових публікацій у вітчизняних та міжнародних виданнях.

3. Час та місце проведення занять з дисципліни

Аудиторні заняття з навчальної дисципліни проводяться згідно затвердженого розкладу. Електронний варіант розкладу розміщується на сайті інституту (<http://rozklad.nuczu.edu.ua/journal/thematic-plan?id=513109>).

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом семестру у другу та четверту п'ятницю кожного місяця з 14.00 до 15.00 в кабінеті № 234. У разі додаткової потреби здобувача в консультації час погоджується з викладачем.

4. Мета вивчення дисципліни

Забезпечення здобувачів фундаментальними знаннями з питань запобігання фізичного та психологічного насилля, попередження

агресивного поведіння, жорстокості, приниження інших й підриву їхньої репутації. У межах курсу вивчається психологічні особливості індивідів, які вчиняють булінг і мобінг, та індивідуально-типологічні особливості тих, хто стає їхніми жертвами.

5. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма здобуття освіти
	очна (денна)
Статус дисципліни	Вибіркова професійна
Навчальний рік	2024-2025
Семестр	3-й
Обсяг дисципліни:	
в кредитах ЄКТС	3
загальна кількість годин	90
кількість модулів	1
Розподіл часу за навчальним планом (в годинах):	
лекції	16
семінарські, практичні	20
самостійна робота (годин)	54
Форма підсумкового контролю	залік

6. Передумови для вивчення дисципліни

Пререквізити: етнопсихологія та міжкультурна взаємодія, теоретико-методологічні проблеми психології, діагностика та корекція посттравматичних стресових розладів.

Постреквізити: переддипломна практика, виконання та захист кваліфікаційної роботи.

7. Результати навчання та компетентності з дисципліни

Відповідно до освітньої програми «Екстремальна та кризова психологія» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити:

– досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання:

Програмні результати навчання	Абревіатура
Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.	ПР 6
Брати участь в організації заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, збереження психічного здоров'я персоналу, створення сприятливих психологічних, соціально-психологічних та психолого-педагогічних умов	ФР 14

для психічного розвитку фахівців і психотерапії травматизації.	
Розпізнавати тактики психологічного впливу, маніпулятивні стратегії, дії захисних механізмів психіки, застосовувати протидію впливам.	ФР 16

– формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Програмні компетентності (загальні та професійні)	Абревіатура
Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	ЗК 1
Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів)	ЗК 6
Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології	СК 5

8. Програма навчальної дисципліни

Теми навчальної дисципліни:

МОДУЛЬ 1. «ПСИХОЛОГІЯ БУЛІНГУ ТА МОБІНГУ»

Змістовий модуль 1. Теоретичні та практичні аспекти психології булінгу та мобінгу

Тема №1. Поняття булінгу та мобінгу, їх ознаки та відмінності
Література: [Баз.: 1-3, 5; Доп.: 8, 12].

Тема №2. Булінг та мобінг як прояви насилля
Література: [Баз.: 1-3, 5; Доп.: 8, 12].

Тема №3. Булінг та мобінг у закладах освіти
Література: [Баз.: 1-3, 5; Доп.: 5, 8, 12].

Тема №4. Мобінг в установах та організаціях
Література: [Баз.: 1-3, 5; Доп.: 5, 8, 12].

Тема №5. Булінг та мобінг у Силах безпеки й оборони
Література: [Баз.: 1-3, 5; Доп.: 5, 6-8, 13].

Тема №6. Психологічний профайлінг жертв булінгу та мобінгу
Література: [Баз.: 1-3, 5; Доп.: 5, 8, 12].

Тема №7. Особливості профілактики виникнення булінгу та мобінгу
Література: [Баз.: 4, 5; Доп.: 5, 8, 12].

Тема №8. Принципи роботи психолога з жертвами мобінгу та булінгу
Література: [Баз.: 2, 5; Доп.: 5, 7, 12].

Підсумкова модульна робота
Залік

9. Розподіл дисциплін у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять

Назви змістових модулів і тем	Очна (денна) форма				
	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		лекції	семінари (практичні) заняття	самостійна робота*	поточний контроль
МОДУЛЬ 1. ПСИХОЛОГІЯ БУЛІНГУ ТА МОБІНГУ					
Змістовий модуль 1. Теоретичні та практичні аспекти психології булінгу та мобінгу					
Тема №1. Поняття булінгу та мобінгу, їх ознаки та відмінності	10	2	2	6	опитування, письмові завдання, індивідуальна робота
Тема №2. Булінг та мобінг як прояви насилля	10	2	2	6	опитування, письмові завдання, індивідуальна робота
Тема №3. Булінг та мобінг у закладах освіти	10	2	2	6	опитування, письмові завдання, індивідуальна робота
Тема №4. Мобінг в установах та організаціях	10	2	2	6	опитування, письмові завдання, індивідуальна робота
Тема №5. Булінг та мобінг у Силах безпеки й оброну	10	2	2	6	опитування, письмові завдання, індивідуальна робота
Тема №6. Психологічний профайлінг жертв булінгу та мобінгу	12	2	2	8	опитування, письмові завдання, індивідуальна робота
Тема №7. Особливості профілактики виникнення булінгу та мобінгу	12	2	2	8	опитування, письмові завдання, індивідуальна робота
Тема №8. Принципи роботи психолога з жертвами мобінгу та булінгу	12	2	2	8	опитування, письмові завдання, індивідуальна робота
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	86	16	16	54	-
Підсумкова модульна робота	2	-	2	-	-
Залік	2	-	2	-	-
Разом за модуль 1	90	16	20	54	-

* Примітка: самостійна робота здійснюється за методичними рекомендаціями щодо організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психологія булінгу та мобінгу».

10. Орієнтовна тематики індивідуальних завдань

Індивідуальні завдання можуть виконуватись здобувачами як під час семінарських занять, так і під час самостійної роботи. Формами виконання

індивідуальних завдань є: написання рефератів, есе, дайджесту, аналітичного огляду, аналізу практичних та проблемних ситуацій, підготовка результатів власних досліджень та ін.

Тематика індивідуальних занять, що наведена у силабусі є орієнтовною. Здобувачам надається право вільного вибору теми індивідуальної роботи, що повинна відповідати таким критеріям, як: актуальність та відповідність завданням навчальної дисципліни.

Детальний опис форм, вимоги до виконання та критерії оцінювання індивідуальних завдань здобувачів викладені у методичних вказівках до виконання індивідуальних завдань здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія».

Детальний опис форм, вимоги до виконання та критерії оцінювання індивідуальних завдань здобувачів викладені у методичних вказівках до виконання індивідуальних завдань здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія».

1. Які основні соціально-психологічні причини булінгу та мобінгу? Як вони впливають на поведінку агресора та жертви?

2. Як ідентифікувати та діагностувати булінг та мобінг у навчальних та робочих середовищах?

3. Які форми та прояви булінгу найчастіше зустрічаються серед дітей і підлітків? Як їх розпізнати?

4. Як впливає кібербулінг на психічний стан жертви порівняно з традиційними формами булінгу?

5. Які заходи профілактики булінгу та мобінгу можна впровадити в навчальних закладах? Яка роль батьків та вчителів у цих заходах?

6. Як можна ефективно підтримати жертву булінгу або мобінгу? Які методи консультування та психологічної допомоги є найефективнішими?

7. Як реагувати на ситуацію булінгу або мобінгу, якщо ви стали свідком? Які кроки повинні зробити свідки та керівництво?

8. Які є правові аспекти захисту жертв булінгу та мобінгу? Як вони застосовуються на практиці?

9. Яка роль керівництва у запобіганні мобінгу на робочих місцях? Як створити безпечне робоче середовище?

10. Який міжнародний досвід у боротьбі з булінгом та мобінгом можна адаптувати для українських реалій?

11. Які психологічні механізми спонукають людину до участі в булінгу або мобінгу як агресора?

12. Як впливає культура організації на рівень поширення мобінгу серед співробітників?

13. Які стратегії управління конфліктами можна застосовувати для запобігання булінгу та мобінгу?

14. Як впливає мобінг на продуктивність та психологічний клімат у робочому колективі?

15. Які методи роботи з агресорами є ефективними для зміни їхньої поведінки?

16. Як можна використовувати медіа та соціальні мережі для підвищення обізнаності про проблему булінгу та мобінгу?

17. Які етичні дилеми можуть виникнути під час дослідження та втручання в ситуації булінгу та мобінгу?

18. Як можна виміряти ефективність програм профілактики булінгу та мобінгу?

19. Які підходи до психосоціальної реабілітації постраждалих від булінгу та мобінгу є найбільш результативними?

20. Як булінг та мобінг впливають на довгостроковий психологічний розвиток особистості?

22. Розкрийте значення толерантності у сучасному світі та виклики для України.

11. Форми та методи навчання і викладання

Вивчення навчальної дисципліни реалізується **в таких формах:** навчання заняття за видами, виконання індивідуальних завдань, консультації, контрольні заходи, самостійна робота.

В навчальній дисципліні використовуються **такі методи навчання і викладання:**

– методи навчання за джерелами набуття знань: словесні методи навчання (лекція, пояснення, бесіда, інструктаж); наочні методи навчання (ілюстрація, демонстрація, спостереження); практичні методи навчання (практична робота);

– методи навчання за характером логіки пізнання: аналітичний; синтетичний; індуктивний; дедуктивний; традуктивний;

– методи навчання за рівнем самостійної розумової діяльності тих, хто навчається: проблемний виклад; частково-пошуковий; дослідницький;

– інноваційні методи навчання: робота з навчально-методичною літературою та відео метод; навчання з використанням технічних ресурсів; інтерактивні методи; методи організації навчального процесу, що формують соціальні навички;

– науково-дослідна робота;

– самостійна робота.

12. Оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: залік, стандартизовані тести, виконання творчих завдань, наскрізні та командні проекти, аналітичні звіти, реферати, есе, презентація власних досліджень, виконання практичних завдань, доповіді.

13. Критерії оцінювання

Оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів з навчальної

дисципліни здійснюється за 100-бальною шкалою. Відповідність 100-бальної шкали оцінювання іншим шкалам оцінювання наведена в таблиці.

Таблиця відповідності 100-бальної шкали оцінювання іншим шкалам оцінювання

100-бальна шкала	Шкала ЄКТС	4-бальна шкала
90–100	A	відмінно
80–89	B	добре
65–79	C	
55–64	D	задовільно
50–54	E	
35–49	FX	незадовільно

14. Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль результатів навчання здобувачів вищої освіти проводиться у формі: фронтального та індивідуального опитування, виконання письмових завдань, практичних завдань, проектної роботи тощо.

Підсумковий контроль проводиться у формі підсумкової модульної роботи, заліку.

15. Розподіл та накопичування балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни

Вид навчальних занять	Кількість навчальних занять	Максимальний бал за вид навчального заняття	Загальна максимальна сума балів за видами занять
I. Поточний контроль			
Модуль 1	Лекції	8	0
	Семінари (практичні заняття)	8	8*10
	Індивідуальні завдання	10	10
	II. Підсумковий контроль		
ПМР	1	10	10
Залік	1	-	-
Разом за модуль 1			100

Примітка: за виконання творчих робіт з навчальної дисципліни здобувачу можуть нараховуватися додаткові, заохочувальні бали. Сума заохочувальних балів не має перевищувати 30. Максимально можлива сума підсумкової оцінки з дисципліни (з урахуванням додаткових заохочувальних балів) – 100 балів. Види творчих робіт та критерії щодо їх оцінювання наведені у методичних вказівках щодо виконання індивідуальних завдань здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія»

(розділ «Заохочувальне оцінювання»).

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми освітнього процесу:

- поточне оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять;
- оцінка (бали) за індивідуальну роботу;
- оцінка (бали) за виконання творчих робіт;
- підсумковий контроль успішності.

Поточний контроль проводиться на кожному семінарському (практичному) занятті. Він передбачає оцінювання теоретичних знань та практичних умінь здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу).

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на практичному занятті дисципліни здійснюється в діапазоні від 0 до 10 балів:

Поточний контроль проводиться на кожному семінарському (практичному) занятті. Він передбачає оцінювання теоретичних знань та практичних умінь здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу).

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському (практичному) занятті здійснюється в діапазоні від 0 до 10 балів:

10 балів – питання розкрито в повному обсязі, відповідь вірна, наведено переконливу аргументацію, використовуються професійні терміни, наявний творчий підхід.

8-9 балів – питання розкрито вірно, але обґрунтування відповіді недостатнє, професійна термінологія використана вірно.

6-7 балів – питання розкрито в цілому вірно, допущені помилки при аргументації, використана термінологія вірна.

4-5 балів – питання розкрито частково, допущені значні помилки при аргументації, використана термінологія плутана.

2-3 балів – питання розкрито на рівні окремих фрагментів, аргументація відсутня.

0-1 балів – питання не розкрито.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, самостійність виконання та вірно підібрані варіанти вирішення практичних завдань.

Кожен варіант підсумкової модульної роботи складається з двох завдань (теоретичного і практичного). Відповіді на поставленні завдання повинні відображати вільне володіння обсягом матеріалу, передбаченим програмою, зокрема, вміти застосовувати його на практиці (у вигляді наведення власних прикладів, розв'язання психологічних ситуацій тощо), оцінювати факти, явища, вільно висловлювати власні думки, самостійно оцінювати різноманітні явища та факти, виявляючи особисту позицію що до них, вміло використовувати міжпредметні зв'язки.

Критерії оцінювання знань здобувачів при виконанні контрольних робіт (оцінюється в діапазоні від 0 до 10 балів):

Сума балів за виконання одного завдання (як теоретичного, так і практичного) складає 5 балів:

5 балів – питання розкрито в повному обсязі, відповідь вірна, наведено переконливу аргументацію, використовуються професійні терміни, наявний творчий підхід.

4 бали – питання розкрито вірно, але обґрунтування відповіді недостатнє, професійна термінологія використана вірно.

3 бали – питання розкрито в цілому вірно, допущені помилки при аргументації, використана термінологія вірна.

2 бали – питання розкрито частково, допущені значні помилки при аргументації, використана термінологія плутана.

1 бал – питання розкрито на рівні окремих фрагментів, аргументація відсутня.

0 балів – питання не розкрито.

Підсумковим контролем успішності з дисципліни є залік, який полягає в накопичувальній оцінці в балах із засвоєння здобувачами навчального матеріалу дисципліни на підставі результатів виконаних індивідуальних завдань, різних видів навчальних робіт на практичних заняттях, визначених робочою програмою.

Складання заліку здобувачами заочної форми навчання відбувається у формі захисту, виконаних ними самостійно індивідуальних завдань, виконання підсумкової контрольної роботи та виставлення підсумкових балів за навчальну дисципліну.

Здобувач допускається до складання підсумкового контролю, якщо він виконав усі види обов'язкових робіт, що передбачені робочою програмою дисципліни.

У разі не згоди із результатом підсумкового контролю або порушення процедури його проведення здобувач має право на їхнє оскарження. Порядок такого оскарження викладений у Положенні про організацію освітнього процесу в Національному університеті цивільного захисту України.

Оцінювання самостійної роботи. Результати самостійної роботи спеціально не оцінюються, але виявляються під час діагностики знань з навчальної дисципліни. Навчальний матеріал дисципліни, засвоєний у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль, передбачений робочим навчальним планом, разом з іншим навчальним матеріалом дисципліни і оцінюється за критеріями відповідного підсумкового контролю.

Оцінювання індивідуальних завдань здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному занятті. Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну роботу і не входять до тем аудиторних занять, навчальних практик/практичних занять, контролюється під час

модульного та підсумкового контролів. Оцінювання індивідуальних завдань залежать від форми виконання, наприклад:

Реферат, доповідь: 3 бали – у роботі здобувачі правильно виокремили основні положення з різних джерел, логічно та структурно об'єднали їх, коротко проаналізували та зробили ґрунтовні узагальнюючі висновки. Дотримано усі вимоги щодо структурної побудови роботи. Робота містить список використаної літератури, що включає вітчизняні та іноземні літературні джерела;

2 бали – у роботі здобувачі в цілому правильно виокремили основні положення кожного з джерела, але не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків. Дотримано більшість вимог щодо структурної побудови роботи. Робота містить список використаної літератури, що складається лише з вітчизняних літературних джерел;

1 бал – у роботі здобувачі фрагментарно виокремили основні положення кожного з джерела, не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків. Не дотримано вимог щодо структурної побудови роботи. Список використаної літератури оформлений не вірно або відсутній;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлено факти академічної недоброчесності.

Підготовка огляду певної наукової проблеми/аналізу ситуації:

5 балів – робота виконана у повному обсязі із чітким дотриманням визначеної структури. Робота містить ґрунтовний аналіз, висновки та рекомендації з порушеної проблеми;

4 бали – робота виконана у повному обсязі із дотриманням визначеної структури за виключенням деяких елементів. Робота містить аналіз, висновки та рекомендації з порушеної проблеми;

3 бали – робота виконана частково із дотриманням визначеної структури, що містить більшість необхідних елементів. Робота містить поверхневий аналіз, висновки та окремі рекомендації з порушеної проблеми;

2 бали – робота виконана частково. Структура роботи недотримана. Робота містить поверхневий аналіз, окремі висновки. Рекомендації з порушеної проблеми відсутні;

1 бал – робота виконана на рівні окремих фрагментів. Структура роботи недотримана. Робота містить поверхневий аналіз, висновки зроблені не вірно. Рекомендації з порушеної проблеми відсутні;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлено факти академічної недоброчесності.

Есе: 3 бали – здобувач створює оригінальний за думкою та оформленням письмовий твір відповідно до навчальної ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди на той самий предмет, наводить доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних психологічних проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий

розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі й органічно впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів;

2 бали – здобувач самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить доречні аргументи; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, належної її аргументації;

1 бал – побудований текст характеризується фрагментарністю; сформульована теза не відповідає запропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладів немає або вони не є доречними;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлено факти академічної недоброчесності.

Групова презентація: 3 бали – усі ідеї подані таким чином, що демонструють глибокі знання здобувачів про предмет дослідження і здатність мислити логічно. Тема презентації чітко визначена і добре розроблена. Презентація має зрозумілу і логічну структуру, організована. Дотримані прийняті норми культури презентації, автори творчо підійшли до її оформлення. Робота не переобтяжена текстом. Наявні гіперпосилання працюють коректно. Усі учасники групи беруть активну участь у висвітленні презентації;

2 бали – більша частина ідей подані таким чином, що демонструють значні знання здобувачів про предмет дослідження і здатність мислити логічно. Тема презентації доволі чітко визначена і задовільно розроблена. Презентація має зрозумілу і логічну структуру, у достатній мірі організована. Дотримані прийняті норми культури презентації. Робота дещо переобтяжена текстом, що ускладнює її сприйняття. Наявні гіперпосилання працюють. Переважна більшість учасників групи беруть участь у висвітленні презентації;

1 бал – більшість ідей у презентації виражені нечітко. Тема визначена нечітко і розроблена з помилками. Презентація має порушену структуру або взагалі її не має. Зустрічається багато порушень прийнятих норм культури проведення презентації. Окремі учасники групи або лише один з них може пояснити викладені ідеї;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлені факти академічної недоброчесності;

Проектна діяльність: 5 балів – робота виконана у повному обсязі на актуальну та практично значущу тему. Наявний творчий підхід до вирішення проблеми. У роботі правильно визначено об'єкт та предмет дослідження. Обґрунтовано використано доцільні методи. Містяться відповідні висновки з якісними і кількісними даними. Презентація проекту містить необхідний ілюстраційний матеріал, доповідач вільно орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання;

4 бали – робота виконана у повному обсязі на актуальну та практично значущу тему. У роботі правильно визначено об'єкт та предмет дослідження. Доцільно використано методи. Містяться відповідні висновки. Презентація проекту містить необхідний ілюстраційний матеріал, доповідач орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання з незначними помилками;

3 бали – робота виконана. У роботі визначено об'єкт та предмет дослідження, що потребують уточнення. Доцільно використано методи. Містяться відповідні висновки. Презентація проекту містить ілюстраційний матеріал, дещо перевантажений текстом, доповідач переважно орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання з помилками.

2 бали – робота виконана частково. У роботі невірно визначено об'єкт та предмет дослідження. Використані методи переважно вжито доцільно. Містяться часткові висновки. Презентація проекту перевантажена текстом, доповідач слабо орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання з грубими помилками;

1 бал – робота виконана на рівні окремих фрагментів. У роботі невірно визначено об'єкт та предмет дослідження або вони відсутні. Використані методи недоцільні. Містяться часткові висновки. Презентація проекту відсутня, доповідач не орієнтується у поданому матеріалі;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлені факти академічної не доброчесності.

16. Перелік завдань для підготовки до модульного контролю знань

1. Розкрийте сутність поняття мобінг.
2. Розкрийте сутність поняття булінг.
3. Розкрийте основні причини виникнення булінгу та мобінгу.
4. Представте психологічну характеристику толерантності в контексті різних методологічних підходів.
5. Охарактеризуйте види толерантності та її функції.
6. Охарактеризуйте толерантність як багаторівневу характеристику особистості.
7. Поясніть психологічний вплив булінгу та мобінгу на особистість.
8. Охарактеризуйте вплив соціальних мереж на поширення булінгу та мобінгу.
9. Назвіть методи профілактики булінгу та мобінгу.
10. Охарактеризуйте шляхи ідентифікації мобінгу в професійному середовищі.
11. Поясніть основні підходи до реабілітації постраждалих від булінгу та мобінгу.

12. Розкрийте заходи профілактики та попередження насилля в установах та колективах.
13. Назвіть чинники, що детермінують прояви насилля у дітей.
14. Охарактеризуйте особливості булінгу та мобінгу в силових структурах.
15. Охарактеризуйте принципи роботи психолога з жертвами мобінгу та булінгу.
16. Дайте загальну характеристику сексизму.
17. Розкрийте поняття толерантності як основної умови готовності до конструктивної взаємодії.
18. Розкрийте поняття толерантності як зрілого ставлення до амбівалентності.
19. Розмежуйте поняття булінгу та конфлікту: критерії та ознаки.
20. Розкрийте сутність поняття «кібербулінг»: прояви, наслідки для жертви.
21. Охарактеризуйте ролі учасників булінгу: жертва, агресор, спостерігачі.
22. Поясніть вплив корпоративної культури на рівень мобінгу в організації.
23. Тривога та її роль в інтолерантній поведінці.
24. Поясніть поняття гібридної інформації як бар'єру толерантності.
25. В чому полягає вплив мобінгу на формування професійного вигорання у працівника?
26. Поясніть наслідки мобінгу для колективу та організації в цілому.
27. Назвіть загальні психологічні характеристики ймовірного кривдника (буллера) та ймовірної жертви булінгу (цькування).
28. Толерантність та мова ворожнечі.
29. Охарактеризуйте межі толерантності у дискурсі війни.
30. Булінг у соціальних мережах та його особливості.

17. Політика викладання навчальної дисципліни

1. Активна участь в обговоренні навчальних завдань, попередня підготовка до семінарських та практичних занять за рекомендованою літературою, якісне і своєчасне виконання завдань.
2. Беззастережне дотримання під час занять правил безпеки, вимог охорони праці, санітарно-гігієнічних норм та протиепідемічних заходів.
3. Сумлінне виконання розкладу занять з навчальної дисципліни (здобувачі освіти, які запізнилися на заняття, до заняття не допускаються).
4. Здобувачі освіти мають право на визнання результатів навчання з дисципліни, набутих у неформальній та/або інформальній освіті.
5. Здобувачі освіти мають право на оскарження результатів підсумкового контролю з дисципліни або процедури його проведення.
6. Здобувачі освіти мають право на самостійний вибір форм і проблематики індивідуальних завдань.

7. При виконанні індивідуальної роботи здобувачі освіти зобов'язані дотримуватись політики академічної доброчесності. У разі виявлення фактів порушення політики здобувачі несуть персональну відповідальність згідно із законодавством України та нормативними документа НУЦЗ України.

17. Рекомендовані джерела інформації

МОДУЛЬ 1. ПСИХОЛОГІЯ БУЛІНГУ ТА МОБІНГУ.

Змістовий модуль 1. Теоретичні та практичні аспекти психології булінгу та мобінгу.

Нормативні документи

1. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. №564.

2. Освітньо-професійна програма «Екстремальна та кризова психологія» підготовки здобувача на другому (магістерському) рівні вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Черкаси: ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України.

Базова література

1. Єлігулашвілі М., Федорович І., Пономарьов С. Організація навчання з питань дискримінації. Практичний посібник. Київ, 2015. 136 с.

2. Матвієнко О.С. Толерантність: введення в проблему. Вінниця : ВДАУ, 2006. 40 с.

3. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.

4. Павленко В.М. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія / В. М. Павленко, М. М. Мельничук; авт. післямови проф. В. Ф. Моргун. Полтава : ФОП Мирон І. А., 2014. 244 с.

5. Толерантність на кордонах Європи: вимір для України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції; упоряд.: І. Вегеш, М. Колодій; Відп. за вип.: М. Вегеш : Ужгород, ФОП Наумченко Н. В., 2019. 144 с.

Допоміжна література

1. Бацевич Ф. С., Грабовська С. Л., Дарморіз О. В. та ін. Толерантність як соціально-культурний феномен: світоглядно-методологічний аспект: колективна монографія. За заг. ред. В.П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 330 с.

2. Божко О., Кізь О. Сексизм як чинник гендерної депривації. Modern challenges to science and practice. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference. Varna, Bulgaria. 2022. P. 517-522.

3. Бочелюк В. Й., Турубарова А. В. Психологія людини з обмеженими можливостями. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 264 с.

4. Брюховецька О. В. Психологічні особливості власне управлінської толерантності як одного з компонентів професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Випуск 30. С. 90-99.

5. Виклики толерантності в умовах російської воєнної агресії: матеріали Всеукраїнської науково-дискусійної платформи, яка приурочена до Міжнародного дня толерантності, м. Кропивницький, 16 листопада 2022 року. Кропивницький : ДонДУВС, 2022. 162 с.

6. Демчина О. Гендерна толерантність як соціально-психологічний феномен. *Збірник наукових праць: психологія*. Вип. 23. 2019. С.35-41.

7. Доступне інформування про соціальні, реабілітаційні та адміністративні послуги [авторки-упорядниці О. Іванова, М. Лебідь]; заг. ред. О. Іванова. Київ, 2021. 16 с.

8. Колесніченко, М. В. Міжетнічна толерантність як чинник соціальної когезії в етнічно диверсифікованому суспільстві. *Культурологічний альманах*. №4, 2022. С. 99-110.

9. Липа І. Ю. Толерантність в інклюзивному процесі: методичні рекомендації для самостійної роботи студентів спеціальності 013 «Початкова освіта». Івано-Франківськ: НАІР, 2019. 66 с.

10. Морарь М. В. Толерантність як принцип політичної діяльності партійних лідерів. *Політологія*. №5 (109). 2014. С. 152-157.

11. Москальчук М. М. Міжконфесійна толерантність як головна складова релігійного життя України ХХІ ст. *Молодий вчений*. №10 (74). 2019. С. 477-481.

12. Мотуз Т. В. Гендерна толерантність: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. №8 (52). 2015. С. 361-372.

13. Обличчя ненависті. Злочини та інциденти на ґрунті гомофобії і трансфобії в Україні у 2014-2017 роках. Київ : Центр «Наш світ», 2018. 90 с.

14. Полякова В. І. Соціально-психологічні умови розвитку гендерної толерантності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Київ, 2018. 342 с.

15. Пушкіна О. В. Система прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретичні і практичні аспекти забезпечення. Київ : Логос, 2006. 416 с.

16. Сулятицька Т. Феномен толерантності в історичному дискурсі. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*.

Випуск 539-540. Філософія. Чернівці: Чернівецький національний ун-т. 2011. С. 35-38.

17. Терещенко К. В. Толерантність як детермінанта психологічного здоров'я особистості. *Актуальні проблеми психології*. Том I. Випуск 57. 2021. С. 90-95.

18. Фурман А. В., Шаюк О. Я. Методологічні підходи до сутнісного пізнання толерантності у рамках психосоціального теоретизування. *Психологія і суспільство*. 2019. №2. С. 31-61. 2018. С. 5-27.

19. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження; під заг. ред. Т. Печончик. Київ, 2017. 308 с.

20. Яланська С. Психологічні аспекти розвитку толерантності особистості в освітньому середовищі. *Психологія особистості*. 2016. №1(7). С. 100-108.

Інформаційні ресурси

1. Цькування у школі. Наслідки знуцання і для жертви, і для агресора.
URL: <https://glavcom.ua/country/society/ckuvannya-u-shkoli-naslidkiznushchannya-i-dlya-zhertvi-i-dlya-agresora-464608.html>.

2. Запобігання та боротьба з сексизмом. Рекомендація СМ/Rec(2019)1 прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 27 березня 2019 року.

URL: <https://rm.coe.int/cm-rec-2019-1-on-preventing-and-combating-sexism-ukr/1680968561>

Розробник:

доцент кафедри психології
діяльності в особливих умовах
кандидат педагогічних наук

Ольга ДЯЧКОВА